

EESSÕNA

Hea lugeja!

Meil on hea meel tutvustada tulemusi, mis on saadud ühises katseprojekti „Kodaniku- ja inimõigushariduse õpetajate koolitus – kuidas arendada õpilastes meediat ja suhtlusvõrgustikest pärit teabe hindamise oskust“. Projekt korraldati Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu toetatud ühise katseprojektide kava „Inimõigused ja demokraatia praktikas“ raames ning selles osalesid Valgevene, Gruusia, Leedu ja Vene Föderatsiooni esindajad.

See projekt on tänapäeval eriti aktuaalne, võttes arvesse interneti ja suhtlusvõrgustike suurt rolli ühiskonnaelus üldiselt ja eriti kasvava põlvkonna elus. Internet pakub piiramatuid suhtlusvõimalusi. See ujutab kasutaja üle kõikvõimaliku teabega, millest suur osa on vasturääkiva sisu ja eesmärkidega. Samuti sisaldab internet ohtrasti ajalooliste või tänapäevaste sündmuste tõlgendusi, mille eesmärk on inimeste tajuga manipuleerida ja mõnel juhul neid ka äärmusrühmitustesse värvata. Äärmusliikumised esitavad sellist teavet noortele köitvas vormis, et kasutada ära noorte maksimalismi, pettumust ja soovi leida uusi võimalusi enda proovile panekuks.

Noorte seas on tõusuteel internetisõltuvus, mis vähendab tõenäosust, et nad arutaksid veebist leitud soovitusi või kiusatusi ja nende võimalikud tagajärjed läbi eakaaslaste või täiskasvanutega. Suhtlusvõrgustikuga liitunud noor satub sageli tohutu faktide ja tõlgenduste tulva alla. Mõnikord on näha ainult selle ahvatlev ja eksootiline pealispind, kuid pole mingit aimu selle taga peituvast.

Noored vajavad oskusi, mis võimaldaksid neil teavet kriitiliselt hinnata ja arvestada oma tegude tagajärgedega. Selliste oskuste ja arusaamade kujundamata jätmine võib põhjustada vastutustundetuid ja ohtlikke otsuseid, millel on pikaajalised tagajärjed. Siin muutub oluliseks targa nõuandja või juhendaja roll, kuna selline isik võib aidata noortel kujundada vajalikke oskusi ja arusaamu. Sageli täidab seda rolli õpetaja. Samas ei ole ka õpetajatel endil alati piisavat ettevalmistust, et hinnata interneti ja suhtlusvõrgustike sisu.

Samuti on oluline meeles pidada, et praegu toimub interneti muutumine poliitiliste ja ideoloogiliste lahingute tandriks. Kahjuks ei jää need heitlused ainult veebikeskkonda, vaid väljenduvad ka tegelikes sõjalistes ja rahvustevahelistes konfliktides, mille arv kasvab hirmuäratava kiirusega. Üha sagedamini satub tähelepanu keskpunkti rassi- ja rahvuseviha ning sallimatus. Ukraina, Pariisi ja Kopenhaageni traagilised sündmused on selle kõnekaks tõenduseks, millega on kaasnenud tugev emotsionaalne reaktsioon internetis ja suhtlusvõrgustikes.

Kuigi konfliktipooltel on alati kiusatus esitada ühepoolset tõlgendust, ei aita selline käsitlus ühtegi konflikti lahendada. Oluline on edendada dialoogi, vastastikust mõistmist ja konfliktide rahumeelset lahendamist. Just seepärast peab õpetaja olema valmis õpilastele selgitama, kuidas erinevaid vaatenurki käsitlevat teavet otsida ja võrrelda, kuidas ühepoolseid käsitlusi analüüsida ja kuidas tunda ära sotsiaalmeedias tehtavaid manipuleerimiskatseid. Õpetajal peab olema kultuuridevaheline pädevus ja oskus toetada sellise pädevuse kujunemist õpilastes.

■ Kultuuridevahelise pädevuse suurendamine aitab ületada eelarvamusi. See võimaldab jõuda mõistmiseni, et kõigil inimestel on õigus oma inimväärikuse austamisele. See aitab suurendada teabevahetust ja koostööd teiste inimestega nii, et selles võetakse arvesse, austatakse ja väärtustatakse nende kultuuritaustade mitmekesisust. Kõige parem võimalus seda väga rasket ülesannet täita on kultuuridevaheline dialoog, kuna see eeldab teise kultuuri ja selle eripäradega tutvumist, sellesse lugupidavat suhtumist ja tahet leida ühist keelt, mis suurendaks vastastikust mõistmist ja toetaks kultuuridevahelist koostööd.

■ Katseprojekt „Kodaniku- ja inimõigushariduse õpetajate koolitus – kuidas arendada õpilastes meediat ja suhtlusvõrgustikest pärit teabe hindamise oskust“ on sellise kultuuridevahelise dialoogi üks näide. Selles osalenud Valgevene, Gruusia, Leedu ja Vene Föderatsiooni esindajad tutvustasid üksteisele oma saavutusi ja kogemusi, arutasid probleeme ning tutvusid erinevate meetodite ja võtetega nende lahendamiseks. Esialgne ettevaatlikkus muutus järk-järgult usalduseks ja siiraks huviks üksteise raskuste ja saavutuste vastu.

■ Meil kõigil on üks ühine kodu ja meie elu kvaliteet selles sõltub meie kõigi jõupingutustest. Kultuuridevaheline dialoog on parim võimalus edasi minna. Peame õppima nägema seda, mis meis on ühist, ja mõistma oma erinevusi, taipama vajadust teha otsuseid koos nii, et igaühe huvide ja vajadustega oleks arvestatud. Meie erinevus on Euroopa rikkus ja selle loovuse allikas.

Professor Vladimir Jantšuk

SISSEJUHATUS

21. SAJANDI DEMOKRAATIA – DIGIDEMOKRAATIA

Interneti ja suhtlusvõrgustike ennenägematu mõju ja elujõulisuse tulemusena on alanud 21. sajand toonud inimkonnani suurima kingi ja raskeima väljakutse – digitaalse kodakondsuse. Internet on suutnud tekitada muutusi, mida ka kõige lennukamad utopistid ei oleks osanud ette kujutada: varem kõigi poliitika-, haridus-, majandus- ja muude süsteemide aluseks olnud aja ja ruumi piirid, mis olid vajalikud juhtimiseks ja eeskirjade kehtestamiseks, on muutunud kokkuleppeliseks. Nüüd antakse neile süsteemidele uusi tähendusi, et võtta arvesse meie elu kahte paralleelmöödet: tegelik elu ja digielu, millest viimane nõuab üksmeelset ühiselu maailmas ehk digidemokraatiat.

21. sajandi demokraatia tähendab, et demokraatia aluspõhimõtted peaksid väljenduma digielus samuti, nagu need väljenduvad meie tavapärasel tegelikus elus, kuigi digielu ennenägematud ja millegagi võrreldamatud vabadused ja võimalused suurendavad nende põhimõtete rikkumise ohtu. Digielu kättesaadavus, võimalused ja vabadused on laialt levinud, mis tingib vajaduse mõtestada sügavamalt inimõigusi, mille tagamine on uues olukorras paratamatult keeruline.

Interneti piirideta maailm, milles tänapäeva inimene peab iga päev orienteeruma, suurendab nõudlust suuremate ja ajakohasemate oskuste, pädevuste ja väärtushinnangute järele. Neid peetakse peamiseks vahenditeks, mis aitavad võidelda diskrimineerimise ja vägivalda vastu ning ennetada konflikte.

Sellelt aluselt lähtub ka e-kodanikke kasvatavate tänapäevaste haridussüsteemide põhisõnum.

Kui me räägime digidemokraatiast ja digitaalsest kodakondsusest, tuleb kõigepealt täpselt piiritleda digitaalse kodaniku mõiste. Hariduse seisukohalt on äärmiselt oluline ja vajalik seda mõtet täpsustada: need noored inimesed, keda me kasvatame e-kodanikeks, ei ole teoreetilised lapsed ega tulnukad, kes võivad ühel päeval meie maailmas elama hakata. Vastupidi, need on meie endi lapsed, meid iga päev klassis kuulavad õpilased, kelle soove, vajadusi, tundeid, rõõme, igavust ja arengut me saame pidevalt jälgida ning kes on lahutamatuks osaks meie tegelikkusest. Samas peame mõnna, et see digitaalne tulevik, mille poole me neid suuname, ei ole veel selget kuju võtnud mitte ainult nende, vaid ka meie endi jaoks, sest inimkonna ees on ammendamatu hulgal valikuvõimalusi.

21. SAJANDI HARIDUSPOLIITIKA. 21. SAJANDI ÕPETAJA

Olleme tunnistanud ajaloolisele protsessile: moodsa infotehnoloogia kiire areng on muutmas senist hariduslikku-pedagoogilist paradigmat. Kuigi demokraatia põhiväärtused, nagu inimõiguste ja mitmekesisuse austamine, sõnavabadus, osalemine jne, jäävad samaks, muutuvad suhtlusvõrgustikud ja internet järjest tõhusamaks töövahendiks nii formaal- kui ka vabahariduses.

See on 21. sajandi hariduspoliitika kõige suurem lahendamist vajav ülesanne – väärtuspõhine haridus, milles digitaalne teave ning nii õppijate kui ka õpetajate e- oskused on õppeprotsessi lahutamatu osa.

■ Tänapäeva õpetajatel lasub suur vastutus, kuna nad on keset oma tööelu sattunud ühe inimkonna ajaloo kõige olulisema tehnoloogilise uuenduse keerisesse. Nad peavad selle uuendusega sammu pidama ja kasvatama üles kodanikke, kes oleksid varustatud oskustega, mis võimaldavad toime tulla selles tegelikkuses, mida alles hiljuti peeti utopistlikuks, ning suudaksid kohaneda ennustamatu tulevikuga, mis võib tänasest vaatepunktist samuti utopistlik näida.

■ Seega seisab tänapäeva suurim ülesanne õpetajate ees. Need „digimaailma sisserändajad“, nagu neid sageli on nimetatud, peavad valmistama digimaailma põliselanikke ehk õpilasi ette tulevikuks, kus nende õpilased tunnevad ennast märksa kodusemalt ja vabamalt kui nad ise. Et praegune olukord ei muutuks ületamatuks probleemiks, on oluline pakkuda õpetajatele erialast tuge ja mitte tekitada neis tunnet, et nad on üksi.

■ Kaasaja hariduspoliitika ja -normides nõutakse pidevalt, et õpetajad ei varustaks tulevasi kodanikke ainult teadmistega, vaid ka 21. sajandil vajalike oskustega. Need tulevased kodanikud peavad suutma õigesti tegutseda nii tava- kui ka digimaailmas, juhindudes demokraatlikest väärtustest ja hoiakutest. Selle eesmärgi saavutamiseks on vaja eeskätt digitaalsete töövahendeid ning nende sihipärase ja aktiivset kasutamist klassis. Just selles valdkonnas tuleb pakkuda õpetajatele abi pideva koolituse ja toe vormis. Õpetajad peavad suutma tohutus inforuumis õigesti orienteeruda: infot liigitada, hinnata ja analüüsida ning aidata ka oma õpilastel neid oskusi arendada.

KRIITILINE JA ANALÜÜTILINE MÕTLEMINE DIGIAJASTUL

Kuigi teabe vastuvõtmiseks, mõistmiseks, analüüsimiseks, hindamiseks ja kasutamiseks vajalikud oskused on inimkonna jaoks kõigil arenguetaappidel eluliselt tähtsad olnud, on nende olulisus iga inimese jaoks nii tööelus kui ka isiklikus sfääris nüüdseks veelgi kasvanud.

■ Kuna tänapäeval on igal inimesel igas maailmanurgas juurdepääs mis tahes teabele ning tal on võimalus luua ja levitada mis tahes teavet, on inimestel vaja oskust teavet otsida, kriitiliselt hinnata ja analüüsida, vältida diskrimineerimist, austada mitmekesisust, teiste inimeste õigusi ning säilitada piiritus internetimaailmas oma identiteeti.

■ See ei ole vajalik ainult üksikisiku jaoks, vaid need on ka heaolu ja rahumeelse kooselu eeldused tänapäeva maailmas.

■ Miks? - Sest:

- Ühel pool on info üleküllus ja teisel pool „kasutaja“, kes peab selle üleküllusega toime tulema ning noppima sellest välja talle olulise „õige“ teabe.
- Ühelt poolt on meil lihtne juurdepääs teabele, kuid teisalt suurendab see eksliku teabe levitamise tõenäosust.
- Ühelt poolt on meil suuremad võimalused eneseväljenduseks ja teisalt on suurenenud teadlikkus inimõigustest.

■ Eespool nimetatud faktide valguses on teabe kriitiline analüüsimine ja hindamine muutunud eluliselt tähtsaks oskuseks ning see kuulub 21. sajandil vajalike põhioskuste esiritta.

■ Lisaks on viimastel aastatel ilmunud rahvusvahelised uurimused näidanud, et teabe hindamise ja kriitilise analüüsi oskuste pingereas kõrgel kohal olevates riikides on ka suurem majanduslik stabiilsus ja kiirem majanduskasv. Kuna see ei ole üksnes juhuslik seos, võime öelda, et koolidesse tehtud investeeringud, mis aitavad õpilastel arendada eespool nimetatud oskusi, tasuvad ennast igal juhul ära väga mitmes aspektis. Lisaks õpilaste isiklikule ja tööalasele arengule toetavad need ka riigi head majanduslikku käekäiku.

KODANIKU- JA INIMÕIGUSHARIDUS NING ÕPILASTE OSKUS HINNATA MEEDIAST JA SUHTLUSVÕRGUSTIKEST PÄRIT TEAVET

TAUST

Euroopa Nõukogu kodaniku- ja inimõigushariduse programm, mille eesmärk on soodustada demokraatia õppimist, on katse ennetada ja tõkestada vägivalda, äärmuslust, võõraviha, diskrimineerimist ja sallimatust hariduse abil. See peaks lihtsustama riikidevahelist koostööd, et teha koos jõupingutusi ühiste probleemide lahendamiseks ning edendada kogemuste vahetamist. Nimetatud eesmärgil on algatatud mitmeid osalevate riikide prioriteetidest ja vajadustest lähtuvaid projekte, millest saadavad väärtuslikud kogemused on peale osalevate riikide kasulikud ka teistele, sest nende sisuks olevad prioriteetidid ja probleemid ei ole üksnes kohaliku laadi, vaid tulenevad ülemaailmsetest protsessidest ja arengutest.

2013. aastal (juulist detsembrini) korraldati Euroopa Nõukogu nelja liikmesriigi (Valgevene, Gruusia, Leedu ja Vene Föderatsioon) osalusel Euroopa Liidu ja Euroopa Nõukogu katseprojektide kava „Inimõigused ja demokraatia praktikas“ raames projekt „Kodaniku- ja inimõigushariduse harta: erinevad lähenemisviisid“. Sellel projektil oli kaks põhitulemust:

- uurimistöö, mille eesmärk oli analüüsida senist olukorda seoses hariduse ja õppemeetoditega, et suurendada õpilastes demokraatlikus ühiskonnas elamiseks vajalikke oskusi ja pädevusi;
- film, milles tutvustati osalevate riikide häid tavasid diskrimineerimise eri vormidega võitlemisel hariduses.

Tuleb märkida, et projektis osalenud riikide koostöö ulatus projekti enda raamidest kaugemale. Uurimistöö tulemusi ja projekti käigus kindlaks tehtud vajadusi kasutati järgmise katseprojekti lähtekohana. Selgus, et neljal projektis osalenud riigil oli palju ühiseid vajadusi ja probleeme, mille Euroopa Nõukogu oli juba varem oluliseks tunnistanud, mistõttu algatati uus katseprojekt: „Kodaniku- ja inimõigushariduse õpetajate koolitus: kuidas arendada õpilastes oskust hinnata meediat ja suhtlusvõrgustikest pärit teavet?“

Eespool nimetatud raskuste ületamiseks ja vajaduste rahuldamiseks olemasolevaid teabe kogumise, analüüsi ja hindamise meetodeid kasutades sõnastati katseprojekti „Kodaniku- ja inimõigushariduse õpetajate koolitus: kuidas arendada õpilastes oskust hinnata meediat ja suhtlusvõrgustikest pärit teavet?“ jaoks järgmised eesmärgid:

1. Võimestada õpetajaid teadmiste ja oskustega, mis võimaldavad neil töötada meedia ja suhtlusvõrgustike poolt mõjutatud keskkonnas.
2. Pakkuda õpetajatele täienduskoolitust ja loovaks tööks vajalikke metodoloogilisi töövahendeid, mis võimaldavad arendada õpilastes meediat ja suhtlusvõrgustikest pärit teabe kriitilise hindamise oskust.

■ Partnerriike esindasid järgmised organisatsioonid:

- *Valgevene:*

Diplomijärgse hariduse akadeemia

- *Gruusia:*

riiklik õpetajakoolituse keskus Gruusia Haridus- ja Teadusministeeriumi haldusalas

- *Leedu:*

Haridusministeerium, Konfliktiennetuse Ühing

- *Vene Föderatsioon:*

Venemaa Haridusakadeemia

■ Partnerriigid hindasid, milliseid digiteabega seotud analüüsi- ja kriitikapädevusi on kirjeldatud nende õigusaktides, õppekavades ja õpetajakoolituse programmides ning töötasid projekti raames välja kolm aktuaalsete teemadega seotud näidistundi:

- *Valgevene:*

1. Mitmekultuuriline haridus haridusasutuste ja meedia vaheliste suhete süsteemis;
2. Sisserändajate ja pagulaste kultuuriline kohandumine ja ühiskonda lõimumine;
3. Noorte internetivägivalla ennetamine.

- *Gruusia:*

1. Kultuuridevaheline suhtlus;
2. Kuidas kasutada interneti diskrimineerimisvastase võitluse edendamiseks?
3. Vihakõne.

- *Leedu:*

1. Internetisuhtluse kultuur, selle normide rikkumised ja nende tagajärjed;
2. Võrguteave: kas kõike veebis avaldatut võib uskuda?
3. Interneti reguleerimine ja tsensuur: ahistamine või paratamatus?

- *Vene Föderatsioon*

1. Kultuuridevaheline haridus;
2. E-valimised;
3. Rahaline kirjaoskus.

■ Igas riigis valitud teemadel korraldatud uuringud ning teemade kohta ette valmistatud ja läbi viidud näidistunnid pakkusid huvi osalevate riikide esindajatele, kuid on peale selle muutunud väärtuslikuks ressursiks ka muudele riikidele. See on kahtlemata üks projekti kasulikest tulemustest, mis aitab suurendada riikidevahelist koostööd ja kogemuste vahetamist.